

Stoljeće od pojave prve pjesničke zbirke alhamijado književnosti:

Das Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslims aus dem XVII., XVIII. und XIX. Jahrhundert Sejfudina Kemure i Vladimira Ćorovića

Alen Kalajdžija

Institut za jezik u Sarajevu

Rezime

U radu se daje retrospektivna analiza pjesničke alhamijado zbirke koju su 1912. godine priredili Sejfudin Kemura i Vladimir Ćorović na njemačkom jeziku, te u dijelu koji tretira korpus, na bosanskom jeziku. Pristup ovom djelu aktualizira se s posebnim osvrtom na dosadašnje stavove istraživača o naučnom integritetu i historiografskoj utemeljenosti, pri čemu se sintetiziraju navedeni stavovi te se iznose vlastite prosudbe o ovim dvama navedenim i analiziranim aspektima zbirke. Iz rada se zaključuje da je navedena zbirka prije svega važan dokument u procesima znanstvene valorizacije bosanskog alhamijado pjesništva te u praćenju historijskoga kontinuiteta naučne verifikacije bosnističke nauke uopće, a napose u vezi sa starijom bošnjačkom književnošću i razvojem bosanskoga jezika u kontekstu specifične književnojezičke tradicije alhamijado diskursa. Također, u radu se skreće pažnja na nezaobilaznost ove zbirke u historiografskom proučavanju alhamijado literature, ali i na neke ozbiljne naučne promašaje u zbirci koji su nastali kako zbog određenih nekonzistentnih naučnih postupaka vezanih za prezentaciju samoga korpusa, tako i zbog nekih pogrešaka koje su se desile u kontekstu pionirskih pokušaja naučnog rasvjetljavanja alhamijado pismenosti u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: alhamijado književnojezička tradicija, transkripcija, historiografija, korpus

PRIJE TAČNO STOTINU GODINA u Sarajevu se na njemačkom i bosanskom jeziku pojavila prva ozbiljnija kolekcija bosanskih alhamijado pjesama koju su pripremili Sejfudin Kemura i Vladimir Ćorović (Kemura–Ćorović). Pojava ove knjige ozvaničila je nešto sistematičniji pristup dotada veoma slabo istraženoga korpusa bosanske arebičke pismenosti, koji će nešto kasnije dobiti i u nauci općeprihvaćeno ime: alhamijado, koje je u južnoslavenski kontekst uveo orijentalist Fehim Bajraktarević (Nametak 1981: 7). Knjiga sa samim naslovom i historiografskom studijom objavljena je na njemačkom jeziku, sa željom da se na ovome jeziku, koji je tada bio vodeći jezik nauke u Evropi, predstavi književnojezičko stvaralaštvo bh. muslimana. U tom smislu, izlazak ove knjige predstavlja zapravo i prvi ozbiljnije postavljen znanstveni pristup ovoj problematici vezanoj za nešto širi kontekst proučavanja bosanskoarebičkog stvaralaštva. Istina, sami naslov tretira srpsko-hrvatski kulturni i jezički kontekst, što se donekle i može razumjeti s obzirom na društveno-političke prilike Bosne i Hercegovine u kontekstu austrougarskog upravljanja ovom oblasti, s obzirom na to da je zvanični naziv bosanskoga jezika ukinut odlukom Zemaljske vlade u Sarajevu 1907. godine. Međutim, u djelu se više puta spominje srpski jezik kao slavenska osnova za nastajanje navedenih pjesama bosanskih muslimana, dok se naziv bosanskog jezika, o kojem se govori u kontekstu pojedinih autora, stavlja pod navodnike, iako se pouzdano zna da Hevajja, što se spominje i u samom djelu, piše tursko-bosanski rječnik. Na taj način, autori su, navodeći pod navodnicima nominalizaciju bosanskog jezika, ovome jeziku odredili svojevrsnu regionalnu kvalifikaciju.

Knjiga *Das Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslims aus dem XVII., XVIII. und XIX. Jahrhundert* u periodu neposredno nakon njezina objavljivanja, prema riječima Vladimira Ćorovića (1927: 189), bila je predmetom osvrta i prikaza u tadašnjim časopisima: M. V. Bogdanović, *S. K. Glasnik*, br. XXIX, 1912¹; V. Skarić, *Pregled*, br. III, 1912; B. Jeftić,

¹ O tome piše i sam Bogdanović: "Muslimani – mislilo se – predstavljali su najsilniji, ali najvarvarskiji deo bosanskohercegovačkog stanovništva, i kod njih niko nije pretpostavljao nekog duhovnog života..." (cit. prema Isaković 1972: 12).

Srpska Omladina, 1912; Đ. Šurmin, *Savremenik*, 1912; D. Prohaska, *Savremenik*, 1912. Znatno kasnije, tačnije nakon 57 godina od izlaska Kemura–Ćorovićeve djela, veoma opsežnu i sistematičnu analizu ove knjige, utemeljenu na jasnim znanstvenim, tj. filološkim principima, koje u prvom planu stavljaju vrijednost pjesničkih spomenika, obavio je njemački slavist Werner Lehfeldt (1969: 26–30), utvrdivši da je “Kemura–Ćorovićevo djelo naučno bezvrijedno zato što su autori izvorne forme teksta korigirali prema modernom jeziku”. Pored toga, Lehfeldt iznosi još neke argumente kojima potkrepljuje navedenu konstataciju a ona se odnosi na to da: Kemura nije zadržao originalnu ortografiju, nego ju je modernizirao tako da se koristio arapsko-turskim pismom koje liči na Čauševićevu arebicu; nekoliko nejasnih mjesta u rukopisu Kemura je korigirao, a pritom nije ukazao koje su to ispravke; često se transkribirani tekst s arebice ne podudara unutar knjige u različitim pjesmama; turski termini prevode se na srpskohrvatski jezik i pritom se ne ukazuje koje su to izmjene; a vrhunac nekonzistentnosti nalazi se u obradi Kraelitzove publicirane pjesme *Hirvat-türkisi*.

Nakon ovoga prikaza djela, čini se da svako drugo ili novo aktualiziranje djela *Das Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslims aus dem XVII., XVIII. und XIX. Jahrhundert* ne može ponuditi nešto drukčiju, naučno valjanu percepciju. Stoga se ovdje Lehfeldtovo viđenje naučne vrijednosti zbirke ne smanjuje niti se posebno potencira, nego se skreće pažnja na činjenicu da se valjani naučni sudovi o jezičkom aspektu pjesama koje su obrađene u ovoj zbirci ne mogu iznositi² te da se iz tog razloga ona treba mimoći u ozbiljnijim naučnim opservacijama alhamijado pjesništva. Međutim, treba istaći i to da su npr. Kemura–Ćorović bili prvi koji su zabilježili neke pjesme, kakva je pjesma *Sarajlije idu na vojsku protiv Srbije* Umihane Čuvidine, tako da je naučno istraživanje ove pjesme nemoguće izvan ove zbirke.

U Lehfeldtovim zapažanjima ističe se da se zapravo jedan dio knjige ne može uzeti u razmatranju relevantnih činjenica vezanih za jezički izraz pjesama, a to je onaj u kojem su dvostubačno date verzije pjesama na arebici i transkribiranoj latinici. Upravo se u tom dijelu nalazi najveći broj zamjerki na koje je Lehfeldt skrenuo pažnju, među

² Takvo što desilo se npr. Asimu Peci, koji je ustanovio da je Omer Humo u pjesmi *Savjeti* “jekavac sa osobinama centralnohercegovačke jekavštine” (cit. prema Okuka–Stančić: 1991: 21), zanemarujući činjenicu da je do ovih zaključaka došao na osnovu konsultacije Kemura–Ćorovićeve izvora.

kojima su u prvom redu arebički predlošci pjesama koji su, kako tvrdi Lehfeld (1969), prilagođeni modernom jeziku, zanamarujući se pritom izvorni rukopisni tekst, uz činjenicu da transkripcija nije dosljedna i da se često ne podudara s arebičkom verzijom. Iako je za filologiju najvažnija relevantnost spomenika, iz kojega proizlazi zasnovanost naučnih zaključaka, što se odnosi na manjkavosti i naučne nedosljednosti pjesama, ovdje se nastoje aktualizirati neki drugi aspekti djela *Das Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslims aus dem XVII., XVIII. und XIX. Jahrhundert*, koji su umnogome doprinijeli afirmaciji proučavanja alhamijado pismenosti uopće. Iz tog razloga, uvodni dio ove studije koji se bavi brojnim aspektima različitih pjesama i autora pruža dragocjene historiografske podatke, iz kojega će mnogi kasniji istraživači crpiti brojne podatke o pjesmama i autorima. Pozivajući se na nekoliko dotadašnjih radova i studija koje tretiraju ili sporadično dotiču bosanskoarebičku književnojezičku tradiciju – među kojima su radovi: Aleksandra Giljferdinga (1859) pod naslovom *Босния, Герцеговина и Старая Сербия*³, Otta Blaua (1868) pod naslovom “Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler”⁴, Stojana Novakovića (1869) pod naslovom “Srbi Muhamedovci i turska pismenost”, Friedricha S. Kraussa (1907) pod naslovom “Slavischen Volkforschungen”, Safvet-bega Bašagića (1900) pod naslovom *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Dragutina Prohaske (1911) pod naslovom “Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina”, Mehmed-bega Kapetanovića (1887; 1888) pod nazivom *Narodno blago i Istočno blago* te još nekih – Sejfudin Kemura i Vladimir Ćorović (1912: VIII–IX) ostat će, zapravo, nezaobilazni u pogledu historiografskih podataka o alhamijado pismenosti. Zahvaljajući njihovu radu, mnogi će se kasniji istraživači alhamijado pismenosti i sastavljači alhamijado kolekcija, zbirki i hrestomatija neupitno oslanjati na podatke koji su dati o pjesmama i autorima u

³ Ovaj se autor, ustvari, veoma negativno postavio spram alhamijado književnojezičkog stvaralaštva, istaknuvši: “Ja znam samo za dva pismena (da ne kažem književna) proizvoda, koji su napravili muslimani Bošnjaci na svom jeziku i turskim slovima. Ništavnost i jednog i drugog svjedoči o umnoj besplodnosti te sredine, u kojoj su nikli.” (cit. prema Nametak 1968: 231).

⁴ Ovaj se autor, pak, veoma pozitivno oglosio u vezi s rječnikom *Makbuli-arif* Muhameda Hevaije Uskufije, koji je prvi – a izgleda i posljednji – dosta detaljno razradio sistem aluzija u ovome rječniku, što i sam Hevaija nagovještava (Blau 1868: 61).

Kemura–Ćorovićevoj zbirci.⁵

Ovdje posebno treba istaći da je ovo prva zbirka koja na jednome mjestu sistematično razmatra najveći broj pjesama i autora, polazeći od Hevaije kao, za njih, najstarijeg poznatog alhamijado pjesnika pa do posljednje navedenog Omera Hume. U dijapazonu od XVII do XIX st., Kemura–Ćorović tretiraju pjesnike i njihove pjesme (Muhamed Hevaji Uskjufi, *Ilahije na srpskom jeziku*, *Poziv na vjeru na srpskom jeziku*, *Savjet ženama*; Hasan Kaimija, *O osvojenju Kandije, Kaside*; Anonym, *Duvanjski arzuhal (1706)*; Kadija Hasan, *Poslanica Kadije Hasana svome bratu [1775]*; Hadži Muhamed Razi, *Kasida*; Mula Mustafa Bašeskija Šefkija, *Pobožna pjesma, Ramo i Seliha, Zečkova pouka*; Sejid Vehab Ilhamija, *Razgovori, Ilahije, Kaside*; Umihana Ćujdina, *Sarajlije igju na vojsku protiv Srbije (1813)*; Šejh Abdurahman Sirrija, *Ilahije*; Ahmed Karahodža, *Pobožna pjesma*; Omer Humo, *Savjeti*; te kao dodatak: *Chirvat türkisi – Hrvatska pjesma*), nudeći u prvom dijelu knjige (str. V–XXVIII) historiografske podatke date na njemačkom jeziku, a u drugom (str. 1–69) arebički i latinični predložak pjesama.

Analizirajući navedene autore i pjesme koje su uvrštene u zbirku, kao i brojne historiografske podatke o pjesmama i autorima, na ovome mjestu posebna pažnja bit će usmjerena upravo na ova dva aspekta iz perspektive novijih istraživanja u oblasti alhamijado književnosti: 1. problemi u vezi s pjesmama i njihovom autentičnosti i 2. problemi u vezi s historiografskim podacima o pjesmama i autorima.

Od Muhameda Hevaije Uskufije autori su uvrstili tri ilahije, koje su kasnije imenovane po početnim stihovima kao “Molimo se tebi, Bože”, “Bože jedini, ti nas ne kinji” i “Višnjemu Bogu koji sve sazda”, potom je navedena pjesma *Poziv na vjeru na srpskom jeziku* te pjesma *Savjet ženama*. Ne ulazeći u detaljniju analizu pjesama, u oči upada naziv srpskog jezika koji se eksplicira u pjesmama, iako rukopisni primjerci ne potvrđuju takvo imenovanje. Posebno zanimljivom čini se, iz

⁵ Ovdje će se navesti neke zbirke alhamijado literature u kojima se autori pozivaju na historiografske podatke ali u pojedinim slučajevima i na verzije pjesama iz Kemura–Ćorovićevo djela: Muhamed Hadžijahić (1938): *Hrvatska muslimanska književnost prije 1878. godine*, Štamparija Omer Šehić, Sarajevo; Muhamed Hadžijahić (1974): “Neke karakteristike stare bosansko-muslimanske književnosti”, *Starija književnost*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo; Abdurahman Nametak (1981): *Hrestomatija alhamijado književnosti*, Svjetlost, Sarajevo; Muhamed Huković (1997): *Zbornik alhamijado književnosti*, Preporod, Sarajevo.

perspektive savremene nauke, redigirana autorska pripadnost pjesme *Savjet ženama*. Pozivajući se na Friedricha Kraussa, Kemura–Ćorović (1912: XI) navedenu pjesmu pripisuju Hevaiji najvjerovatnije zbog pogrešnog čitanja jednog dijela strofe u kojoj se navodno spominje hipokritički oblik imenice Hevaija – Hujo, premda u predgovoru navode da se u pjesmi spominje izvjesni Edhem ćatib, za koga pretpostavljaju da je bio prepisivač ove pjesme. Izvjesno je ustvari da po jeziku i stilu ova pjesma ne pripada Hevaiji; da je ona po jezičkom izrazu znatno mlađa i da po tematskim motivima vjerovatno pripada XIX st., kada se posebno njeguju moralističke pjesme, kakva je ova. Kod Hevaije su, zapravo, prisutne pjesme koje su reflektivno-pobožnoga karaktera tako da se i zbog tog razloga ova pjesma isključuje iz Hevaijina stvaralačkog opusa. Autor odnosno prepisivač ove pjesme jeste Zeničak Edhem Jalimam. Prema tome, ovaj aspekt Kemura–Ćorovićeva djela mora biti redigiran. U vezi s historiografskim aspektom ovoga dijela rada, nema značajnijih odstupanja od savremenih naučnih dostignuća.

Od Hasana Kaimije navode se tri pjesme koje su inače do danas poznate naučnoj javnosti pod imenima *O osvojenju Kandije (1669)*, *O zabrani pijenja duhana* te pjesma *Ti besposlen nemoj hodat*. Posljednje dvije pjesme uvrštene su pod rubrikom *Kaside*. Kada je riječ o potonjoj, Kemura–Ćorović za izvor uzimaju *Istočno blago* Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka. Međutim, u nauci se u dogledno vrijeme došlo do saznanja da je autor ove pjesme zapravo Abdulvehab Ilhamija (Šamić 1985), a ne Hasan Kaimija, kako su to smatrali Sejfudin Kemura i Vladimir Ćorović. U vezi s načinom predstavljanja pjesama, treba istaći da postoji veliki broj slučajeva u kojima tekst nije valjano pročitano, što potvrđuju kasniji, mlađi radovi koji tretiraju navedene pjesme. Iz tog razloga, u jezičkoj analizi pjesama mora se tražiti drugi izvor.

Analizirajući historiografske podatke vezane za *Duvanjski arzuhal (1706)*, Kemura–Ćorović iznose podatke o tome ko se do njihova vremena bavio ovom pjesmom, navodeći Blaua, Giljferdinga i Kapetanovića. Autori iznose podatak da je pjesma bila popularna te da su je čuli u Mostaru. Pored toga, na osnovu mišljenja Otta Blaua iznose podatak o vremenu nastanka pjesme, vežući je za 1706. godinu, što danas u nauci nije općeprihvaćeno s obzirom na to da je Derviš Korkut ustanovio autorstvo pjesme i njezinu dataciju vezanu za 1728. godinu (Nametak 1981: 183). I u ovoj pjesmi jezički izraz upitan je za analizu, iako je Otto Blau izvor koji je poslužio za njezino preuzimanje.

Pjesmu Hasana Kadije, poznatiju i pod nazivom *Pismo bratu u Kozarac* (Nametak 1981: 167), Kemura–Ćorović naslovljavaju kao *Poslanica Kadije Hasana svome bratu [1775]*, navodeći i podatak da je pjesma pronađena u rukopisnoj medžmui čija se datacija veže za period 1770–1779, u kojoj se između ostalog nalaze i razne zabilješke, anegdote, strofe, recepti i sl., smatrajući da je čak moguće da je pjesma i starija. Transkripcija pjesme data je po Blauovu čitanju.

Na osnovu podataka iz *Ljetopisa Mula Mustafe Bašeskije*, Kemura–Ćorović iznose određene podatke o Mehmedu Raziji, navodeći da je rođeni Sarajlija, da je sin čuvenoga Velijudina efendije, da je bio imam, ali i da je čuveni poznavalac arapskog jezika, astronomije, kaligrafije, da je ugledni predavač teologije, muderis i glavni šerijatski pisar u Sarajevu. Transliteracija pjesme podložna je kritici i vidljivo je prilagođavanje jezika modernom čitatelju.

Već u Kemura–Ćorovićevoj zbirci navode se relevantni podaci vezani za Mula Mustafu Bašeskiju, koji su manje-više prisutni i u modernim historiografskim radovima. Od Bašeskijinih pjesama uvrštene su tri: *Pobožna pjesma*, poznatija i pod imenom *Nut pogledaj sada tko si*, datom po početnom stihu; zatim pjesma *Ramo i Seliha*, mada se u kasnijoj literaturi (Mujezinović 1997) navodi ustvari ime Saliha, za pjesmu koja se inače smatra da predstavlja narodno stvaralaštvo, kako to navode i Kemura–Ćorović, ali i Mehmed Mujezinović, koji vjeruje da je Bašeskijina pjesma samo ova prva⁶; te je uvrštena pjesma *Zečkova pouka*. Zanimljivo je da nema uvrštenih triju kraćih pjesama *Ah divojko bijela nosa*, *Galen prosi gizdavu djevojku* i *Da Bog dade da snijeg pade* iz Bašeskijine zbirke (Mujezinović 1997). Jezički izraz transliteriranih pjesama podložan je kritici i ne bi trebao biti korišten prilikom jezičkih analiza.

Navodeći šturu podatke o životu i smrti Sejida Abdulvehaba Ilhamije iz Žepča, autori razmatraju i neke važnije postavke vezane za stvaralaštvo ovoga alhamijado pjesnika. Tako se navodi da njegova kasida navedena pod oznakom “b”, čija početna strofa počinje stihom “Hajde, sinak, te uči” predstavlja ustvari preradu Razijine pjesme čiji

⁶ Navedena pretpostavka ne mora biti tačna jer utjecaj narodnog stvaralaštva na jezički izraz prisutan je i kod drugih autora alhamijado provenijencije, kao npr. Ahmed-aga Aršinović, Umihana Čuvidina, Fejo Softa, Omer Humo, uključujući i Bašeskijina sina Mustafu Firakiju, te neke pjesme nepoznatih autora. Pored toga, činjenica da su u pjesmi navedeni turski nazivi brojeva koji su uvršteni u deset različitih sadržaja, mogla bi sugerirati Bašeskijino inovativno stvaralaštvo.

početni stihovi glase “Čujte, dico, svikoli”, a uvrštena je pod rubrikom *Razgovori*. Razmatrajući dosadašnju literaturu u vezi s autorstvom ove pjesme, ova verzija zasigurno predstavlja vrstu izuzetno raširene kaside s intencijom savjetovanja – nasihata, zbog čega se u alhamijado literaturi i govori kao o posebnom tematsko-motivskom tipu pjesme. Upoređujući sadržaj prijepisa jedne alhamijado pjesme iz 1903. godine naslovljene kao *Nasihata – Savjet* (Nametak 1981: 104–107), primjećuje se gotovo identična sadržajna podudarnost s ovom Ilhamijinom pjesmom, čiji početni stihovi glase: “Hajde, dite, te uči”, isključujući pri tome određena nepodudaranja u nekim jezičkim crtama i leksičkim zamjenama. Najkarakterističnija razlika između ovih dviju verzija navedene pjesme jeste permutacija strofa. Prema tome, Kemura–Ćorovićeva postavka o autorstvu ove pjesme kasnije je revidirana. Inače, navedene Ilhamijine pjesme podijeljene su u tri skupine: razgovori, ilahije i kaside, unutar kojih je uvršteno 11 pjesama. U razgovore su uvrštene dvije pjesme poznatije i po početnim stihovima, a to su: “Ja upitah svoje duše” i “Ja upitah svog Jasina”; u ilahije su navedene: “Dženet saraj, gjuzel kuća”; “Der ti, ašik, hajde dostu”; “Potlje jednog ne miluj” i “Dervišluk je čudan rahat” i “Džuzum hata isjan benden – ja rab” a u kaside su uvrštene: “Čudan zeman nastade”; “Hajde, sinak, te uči”; “Što god radiš, pravo radi, družo”; “Ako pitaš za derviše svjeta”. Prema nekim novim saznanjima (Kalajdžija 2007), ukupan broj dosada poznatih Ilhamijinih pjesama iznosi 18.

Stvaralaštvo Umihane Čuvidine vjerovatno ne bi bilo poznato bez Kemura–Ćorovićeve zbirke, u kojoj su, prvi i do danas posljednji, autori što su uvrstili pjesmu *Sarajlije igju na vosjku protiv Srbije (1813)*. Drugim riječima, Kemura–Ćoroviću pripada zasluga za uopće moguće upoznavanje naučne javnosti sa sadržajem ove pjesme, iako se ona, po parametrima jezika, poetike i metrike, može sasvim opravdano smatrati usmenom pjesmom (Kalajdžija 2005), što su nagovijestili i sami Kemura–Ćorović, koji navode da se rukopis navedene pjesme nalazio u vlasništvu Muhameda Alajbegovića iz Sarajeva. U vezi sa samim imenom autorice Umihane Čuvidine, ističe se činjenica da se na osnovu uvida u izvorni sačuvani arebički primjerak Kemurina čitanja može ustanoviti da je ovaj autor bio nekonzistentan u transliteraciji s arapskog pisma na latinicu. Afrikata č, koja je u integralnom dijelu teksta pisana arapskim harfom چ, kako odgovara Čauševićевой reformiranoj arebici, Kemura je transliterirao kao ć (Ćujdina), bez ikakva opravdanja pošto se u drugim

primjerima za oznaku afrikate ć koristio arapskim grafemom ع , što je poslije unijelo određenih zabuna u čitanju Umihanina pseudonima. Osim toga, morfološki je zanimljiv i oblik Čujdina, a ne Čuvidina, koji zasigurno potječe od različitog čitanja reformirane arebice, pošto se može doći u sumnju da se arapska forma Čujdina pročitana kao Čuvidina (up. چويدينا).

U zbirci se od svih autora najviše podataka daje o šejhu Abdu-rahmanu Sirriji (str. XX–XIV), u kojima se govori o mjestu i vremenu rođenja i smrti, pokopnom mjestu i nadgrobnom spomeniku, porijeklu, zanimanju, pripadnosti nakšibendijskom tarikatu i obavljanju funkcije šejha u oglavačkoj tekiji, potom o nekim važnijim vezama s drugim ljudima kao i o naučnicima koji su se bavili ovim autorom. To su uglavnom historiografski podaci koji se mogu naći i u drugim studijama, uključujući i naučno djelo Muhameda Hukovića (1986). U uvrštenim pjesmama brojne su jezičke intervencije nastale ili kao produkt različitih čitanja kod autora od kojih se preuzima pjesma, npr. Kapetanovićeve ili Kraussova, odnosno vlastitoga Kemurina čitanja, ili kao posljedica prilagođavanja modernijem jeziku, što je u svakom slučaju naučno nedopustivo.

Pobožna pjesma Ahmed-efendije Karahodže iz Žepča navedena je kao jedina poznata pjesma ovoga autora, iako i ova pjesma dijeli zajednički sadržaj i poetičku osnovu pjesme koju Nametak (1981: 110) pripisuje Abdullahu Karahodži, smatrajući da je Ahmed Karahodža, budući da je mlađi, slobodno nadopunjavao pojedine stihove iz Abdullahove pjesme. Zanimljivo je da se za obje pjesme smatra da su u narodu nazvane *Bošnjakušama* (Nametak 1981), iako Kemura–Ćorović navode taj podatak samo u vezi s pjesmom Ahmeda Karahodže. Što se tiče imena *Bošnjakuša*, očito se ta determinanta odnosi na bošnjačku narodnu pjesmu, a što se tiče problema autorstva ovih dviju verzija, pitanje je da li su Ahmed i Abdullah u krvnom srodstvu, ili je u pitanju, eventualno, jedan isti autor – na što nauka do danas nije dala odgovor.

Među posljednje navedenim alhamijado autorima u Kemura–Ćorovićevoj zbirci navodi se Omer-efendija Humo iz Mostara. Autori navode da je Humo predavač u Mostaru, da je umro dvije godine po okupaciji Bosne od Austro-Ugarske, te da je 1875. godine štampao u Vilajetskoj štampariji djelo *Sehletul-vusul*. U zbirci je uvrštena pjesma *Savjeti*, koja počinje stihovima: “Dobar poso ti počimji bismillom”. U tekstu pjesme primjetno je jezičko prilagođavanje modernijem

izrazu. U vezi s historiografskim podacima, treba istaći da je savremena nauka došla do znatnijeg fonda informacija: zasigurno se zna da je Humo, pored najpoznatijeg djela *Sehletul-vusul*, napisao više djela na bosanskom jeziku, ponajprije iz domena tzv. islamskih nauka: *Bosnevi tedžvidi-risala* (*Poslanica o pravilnom učenju Kur'ana, na bosanskom jeziku*) zatim *El-menzume el-busnevijje fil-mev'izati* (*Poema o pouci na bosanskom jeziku*) te jedan manji rječnik *Lugati bosnevi* (*Bosanski jezik*). Na arapskom je jeziku napisao i dva djela iz sintakse (Humo 2010: 7).

U Kemura–Ćorovićevoj zbirci kao dodatak odštampana je pjesma koju je Friedrich von Kraelitz objavio 1911. godine, godinu dana prije pojave njihove zbirke, kao dosada najstariju poznatu alhamijado pjesmu *Chirvat türkisi – Hrvatska pjesma*. Nejasno je zašto Lehfeld (1969) kritizira ovaj postupak autora.

Iako je nemali broj pjesama doživio intervencije i ispravke do kojih je nauka došla kasnije, ovdje se posebno želi istaći da su brojni naučni pomaci mogli biti napravljeni zahvaljujući podacima koji su dati u ovoj zbirci. Iz tog razloga, ovdje se želi naglasiti da Kemura–Ćorovićeve zbirke i dalje može služiti za ekscerpciju nekih historiografskih podataka vezanih za alhamijado literaturu, ali da se valjani jezički zaključci ne mogu ustanovljavati na osnovu ove zbirke zbog intencionalnog mijenjanja jezičkog izraza i brojnih nedosljednosti metodološke naravi, iako se, međutim, pojavljuju i one pjesme koje se izvan ove zbirke ne mogu uopće analizirati zato što su prvi put u naučnoj javnosti predstavljene u njoj i koje nemaju alternativno valjana izvora, kakva je npr. pjesma Umihane Čuvidine ■

Bibliografija

Izvor:

- Kemura, Sejfudin; Ćorović, Vladimir (1912): *Das Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslems aus dem XVII., XVIII. und XIX. Jahrhundert*, Sarajevo

Literatura:

- Blau, Otto (1868): "Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler", *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, V Bd., No 2, Leipzig
- Ćorović, Vladimir (1927): "Ajvaz-dedina kasida", *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*,

broj VII, Beograd

- Hadžijahić, Muhamed (1938): *Hrvatska muslimanska književnost prije 1878. godine*, Štamparija Omer Šehić, Sarajevo
- Hadžijahić, Muhamed (1974): “Neke karakteristike stare bosansko-muslimanske književnosti”, *Starija književnost*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo
- Huković, Muhamed (1986): *Alhamijado književnost i njeni stvaraoci*, Biblioteka Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine, Svjetlost, Sarajevo
- Huković, Muhamed (1997): *Zbornik alhamijado književnosti*, Preporod, Sarajevo
- Isaković, Alija (1972): *Biserje*, Sarajevo
- Humo, Omer (2010): *Sehletul-vusul*; Munir Drkić i Alen Kalajdžija: Grafija i leksika Sehletul-vusula, Muzej Hercegovine, Mostar
- Lehfeltdt, Werner (1969): *Das Serbokroatische Aljamiado-Schrifttum der Bosnisch-Hercegovinischen Muslime*, München
- Kalajdžija, Alen (2005): “Usmeno jezičko stvaralaštvo Umihane Čuvidine”, *Pismo*, časopis za jezik i književnost, II/2, Bosansko filološko društvo, Sarajevo
- Kalajdžija, Alen (2007): “Zapadnoštokavski jezički elementi u djelu Abdulvehaba Ilhamije”, *Godišnjak BZK “Preporod”*, Sarajevo, godina VII
- Nametak, Abdurahman (1981): *Hrestomatija alhamijado književnosti*, Svjetlost, Sarajevo
- Okuka, Miloš; Stančić, Ljiljana (1991): *Književni jezik u Bosni i Hercegovini od Vuka Karadžića do kraja austrougarske vladavine*, München
- Šamić, Jasna (1985): “Čija je pjesma ‘Ti besposlen nemoj hodat’”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XI-XII, Sarajevo
- Mujezinović, Mehmed (1997): *Mula Mustafa Bašeskija. Ljetopis*, Biblioteka Kulturno nasljeđe, Sarajevo

A CENTURY SINCE THE FIRST PUBLICATION OF A COLLECTION OF ALJAMIADO POETRY:

DAS SERBOKROATISCHE DICHTUNGER BOSNISCHER MOSLIMS AUS DEM XVII, XVIII UND XIX JAHRHUNDERT BY SEJFUDIN KEMURA AND VLADIMIR ĆOROVIĆ

Alen Kalajdžija

The Language Institute Sarajevo

Summary:

The paper provides a retrospective analysis of a collection of *aljamiado* (*alhamiyado*) poetry, edited by Sejfudin Kemura and Vladimir Ćorović in 1912 in German, and in Bosnian in the part that deals with the corpus. The approach to this collection focuses in particular to previous researchers’

attitudes towards scholarly integrity and historiographical foundation, synthesizing these positions and presenting the author's own views of these two, as well as other aspects of the collection. The paper leads to the conclusion that the collection is, first and foremost, an important document in the process of scholarly evaluation of Bosnian *aljamiado* poetry and in the historical continuity of Bosnian studies in general, particularly in relation to older Bosnian literature and the development of the Bosnian language in the context of the very specific literary tradition of *aljamiado*. The paper also looks at the importance of this collection in terms of historiographical examination of *aljamiado* literature, as well as some serious errors in the collection itself, due to certain inconsistent scientific approaches to the presentation of the corpus itself, as well as errors inherent in the pioneering efforts to introduce a scholarly presentation of *aljamiado* writing in Bosnia and Herzegovina.

Key words: *aljamiado* literary tradition, transcription, historiography, corpus.